

ЕМОЦІЙНА ЗРІЛІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ШКОЛЯРА

Федорчук О. І.

Україна, м. Київ, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
лабораторія психології дошкільника
orcid.org/0000-0001-8942-7008

Гармонійне входження дошкільника у вир шкільного життя залежить від усвідомленого сприйняття дитиною себе у новому статусі, відчуття нового ставлення до себе близьких, розуміння та прийняття змін, що відбуваються у ній самій. Майбутній першокласник - це дошкільник, який повністю залежить від свого емоційного стану, що ускладнює будь-яку взаємодію з соціумом і є визначальним у адаптації дитини до умов шкільного життя.

Тільки емоційно самодостатня дитина здатна сконцентруватися на змістовому наповненні нової діяльності, але навички розпізнавати та регулювати свій стан та емоції в дошкільному віці є ще недостатньо сформованими.

Результати дослідження проблем успішної адаптації дитини до умов шкільного життя виокремлюють емоційну сферу як одну з проблем сучасної сім'ї, що гальмують процес підготовки дитини до шкільного життя. Лише 13,9% з числа опитаних батьків майбутніх першокласників вважають емоційний аспект важливою складовою готовності дитини до школи. Це говорить про відсутність розуміння батьками значимості емоційно-ціннісного складника (системи почуттів, пов'язаних із власними станами, потребами, самооцінкою, особистісним сенсом) як психологічної основи у процесі формування складної структури внутрішнього світу дитини. 27,5% з числа опитаних батьків оцінюють власний дитячий досвід емоційної взаємодії у родині як негативний, 17,9% відмітили відсутність практики тісних емоційних контактів зі своїми батьками. Цей факт є поясненням наявності ряду

сформованих психологічних проблем різного плану у майбутньому. Характер емоційного клімату в родині має реальний вплив на формування довіри у дитини до соціуму, почуття безпеки. Позитивний емоційний досвід сприяє готовності дитини до співпраці з однолітками, дорослими за межами родинного оточення є сприятливим для гармонійного проходження процесу соціалізації та позитивної самореалізації дошкільника. На основі певних сформованих очікувань, прожитих переживань, отриманого досвіду прикладів та реакцій дитина адаптується до нових умов та викликів життя. Пережитий досвід дитинства є основою для подальшого розвитку дитини та у тій чи іншій мірі відображається на нових соціальних ролях вже дорослого життя. Індивідуальні бесіди з батьками виявили обмеженість уявлень про власну дитину. Безліч важливих дрібниць які й складають емоційний світ дитини залишаються поза увагою відповідальних батьків.

Емоційні взаємини в родині між близькими дорослими і дитиною, розуміння її внутрішнього світу, емпатійне ставлення до неї є головним чинником духовного розвитку дошкільника та беззаперечною умовою повноцінного розвитку підростаючої особистості взагалі. Центральною складовою батьківсько-дитячих взаємин має бути емоційна чутливість – здатність сприймати стан дитини, розуміти його причини, здатність співпереживати; емоційне прийняття – вияв позитивних емоцій, безумовне прийняття; поведінковий вияв емоційної взаємодії – врахування емоційного стану дитини, здатність впливати на нього, тілесний контакт. Такими важливими критеріями батьківського ставлення до дитини є не лише смислове наповнення та характер батьківсько-дитячої комунікації, але й ступінь емоційної близькості, теплоти (любов, схвалення), емоційно-мовленнєвий супровід спілкування дорослого з дитиною. Загалом процес виховання дитини має бути емоційно насиченим.

Максимально насичуючи процес взаємодії з дитиною позитивними емоціями, ціннісними смислами та емпатійними діями дорослі забезпечують

гармонію почуттів, мислення та уяви дитини. Для дитини комунікація є можливістю пізнати іншого, знайти спільну мову, проявити себе, що і є мотивуючим моментом для пізнання світу емоцій.

У процесі живої емоційної взаємодії батьки мають унікальну можливість розвивати у дитини здатність володіти емоціями, що є формуючою домінантою позитивного самосприйняття дошкільника. Такі стосунки допоможуть дорослому зрозуміти індивідуальний початковий рівень можливостей власної дитини, обрати відповідний формат взаємодії, навчити дитину спокійно реагувати на зауваження дорослого, адекватно аналізувати власні помилки. Створення ресурсного психологічного простору заохочує дитину до активного пізнання, бажання рухатись вперед, сприяє самовдосконаленню, гармонізуючи протиріччя між дитячими бажаннями, можливостями та мріями.

Здатність дитини заражатись емоціями оточуючих і схильність до наслідування близьких служить прекрасною основою для вироблення умінь виражати свої почуття, і формування потреби в емоційній співзвучності з оточуючими, готовності до проявів чуйності. Своєю поведінкою дорослі створюють модель емоційного ставлення дітей до членів родини, а згодом і до інших людей. Це служить найкращим стимулом прояву емоційної чутливості дитини по відношенню до оточуючих.

Максимум позитивних емоцій пережитих в період дошкільного дитинства має загальний позитивний вплив на життєдіяльність дитини. Створення ситуацій, де дитина вчиться думати про «щастя» і вчиться дорожити тим, що викликає у неї позитивні емоції є не лише запорукою щасливого дитинства, але й моделюючою основою позитивного майбутнього дитини.

Саме в таких умовах дитина крок за кроком оволодіває здатністю самостійного керування власною поведінкою у типових життєвих ситуаціях. Надважливою є задача навчити дитину володіти емоційною сферою: осмислювати власні емоції, розуміти їх причину, вчитись управляти ними і водночас розуміти такі ж емоційні прояви у партнера по взаємодії. Такі вміння

потребують спеціального розвитку. Навчаючи дитину замислюватись над своїм внутрішнім самовідчуттям у різні моменти спокою, гри, бурхливої суперечки чи навіть сварки спонукаємо до спроб описувати свої емоції словами, аналізувати вираз обличчя, позу, жести, називати почуття, передавати кольором у своїх малюнках, чути ноти щастя у музиці. Баланс пережитих дитиною позитивних та негативних емоцій сприяє її душевній рівновазі дошкільника. Долучаючи до активного словника дитини назви емоцій (моральних почуттів) наповнюємо їх конкретним змістом, прикладами із власного життя. Слушним приводом для бесіди (аналізу) можуть стати сторінки прочитаних книжок, ситуації із життя героїв спільно переглянутого мультфільму чи реалії сімейних прогулянок та подорожей. Даючи можливість дитині спокійно і вільно висловлювати свої відчуття, своє розуміння, ставлення до героя чи ситуації, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, ми вчимо дитину розуміти і перейматись емоційним станом близького дорослого.

Зазвичай емоційні реакції дитини більш виразні і окреслені, ніж усвідомлення смислу подій. Допомога близького дорослого усвідомити змістову складову процесу, зрефлексувавши її на себе саму, на оточуючих, адаптує дитячі почуття адекватно смислу. Виходячи у новий соціальний світ – шкільний колектив, з багажем першого досвіду емпатійної взаємодії, дитина отримує можливість для перенесення засвоєних в сім'ї гуманних форм поведінки: взаємини з іншими дітьми, дорослими в процесі учіння, пізнавальної, ігрової і соціальної взаємодії.

Дитина починає змінюватись відповідно вимог нових соціальних комунікацій: змістовно збагачується «я-образ», осмислюються власні соціальні ролі, можливості своєї суб'єктної активності в досягненні бажаного. Розвивається здатність передбачати, планувати власні дії, вдосконалюється рефлексія, осмислення власних переживань, самосприйняття вмотивовано прагненням дитини відповідати очікуванням батьків. На жаль, саме такого досвіду, здобутого в родинному колі, сьогодні бракує багатьом дошкільникам,

що і стає причиною ряду проблем у майбутньому: прояви емоційного дискомфорту, емоційних порушень (тривожність, страхи, агресивність), внутрішньо-особистісних та міжособистісних конфліктів, проблем адаптації до шкільного життя, виникнення різного роду дезадаптаційних станів, та позначається, зокрема, на навчальній діяльності.